

Szekeres József

JÁSZBERÉNYI EZRED AZ ANGOLOK OLDALÁN

A szerző, mint sorkatona 1944. szeptember 3-ra SAS-behívót kap a Jászberényi I/2 Harckocsizó ezred kötelékébe. Újoncként először alaki kiképzést kezd, utána az ezredet Esztergom-táborba vezénylik harckocsizó tanfolyamra. Onnan december 4-én egységüket evakuálják Alsó-Szászországba, Bergen katonai táborba. Bercsényi László ezredes, az egység parancsnoka nem akar a hitleri csapatokkal együttműködni, és ezredét fegyveresen sikerrel átállítja a közeledő angol csapatok oldalára; ott szolgálnak, mint katonák a háború végéig. A katonák szolgálatuk végeztével számozott, angol-magyar nyelvű elismerő okiratot kapnak a szövetséges angol parancsnoktól.

Bercsényi László ezredest hősiességéért halála után 20 esztendővel posztumusz vezérőrnaggyá léptette elő Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság államfője.

Radics Péter 1944 novemberének elején néhány nap eltávozást kapott a fővárosba, családjához.¹ Hazaérkezve megtudta, hogy levente korú öccsét - míg távol volt - behívták katonának, és ismeretlen helyen tartózkodik.

Pár nap múlva bevonult a rétsági harckocsizó laktanyába, de hamarosan Esztergom-táborba gyalogoltak, ott azonnal megkezdődött számára a Turán harckocsizó vezetői kiképzés.

Gyakorlatozásuk alatt állandó légiveszély és riadó zavarta a munkát, hol a terepen, hol az óvóhelyen töltötték idejüket reggeltől sötétedésig. A fővárosból vadabbnál vadabb hírek érkeztek, ott dühöngött a nyilas terror, valódi rémuralom bontakozott ki.

A kiképzés egy időre megszakadt 1944. december 4-én, amikor Párkány állomástól a messzi Németországba indult a katonavonat, hogy az újoncokat fegyveres katonai kísérettel elszállítsa a bizonytalan jövőbe.

Amikor a szerelvény kifutott a rakodó-pályaudvarról, Péter még nem gondolta, hogy ez az indulás egyben két esztendei távollétet is jelent szülőföldjétől, attól az

¹ A szerző, mint sorkatona 1944. szeptember 3-ra kapott SAS behívót a Jászberényi I/2 Harckocsizó ezred kötelékébe. Újoncként először alaki kiképzésbe kezdett, később az ezredet Esztergom táborba vezényelték harckocsizó tanfolyamra. Onnan november 4-én egységüket Alsó-Szászországba, Bergen katonai táborba evakuálták. Bercsényi László ezredes, az egység parancsnoka nem akart a hitleri csapatokkal együttműködni, és ezredét sikeresen állította át a közeledő angol csapatok oldalára. A katonák ott tevékenykedtek a háború végéig, majd szolgálatuk végeztével számozott, angol-magyar nyelvű elismerő okiratot kaptak az angol parancsnoktól. – Bercsényi László ezredest hősiességéért halála után 20 esztendővel posztumusz vezérőrnaggyá léptette elő Göncz Árpád köztársasági elnök. – A közölt részlet a szerző megjelenés előtt álló Zord tavasz című dokumentum regényének részlete. A témáról lásd még Babucs Zoltán tanulmányát. – Szerk.

országától, ahol élete első húsztendejét töltötte. Azt sem tudta, hogy megmenekül a főváros hosszú és véres, éhezéssel fűszerezett ostromától, de belekerül a háború kellős közepébe, ahol a német összeomlás szörnyűségeit fogja átélni. Olyan helyzeteket és rémségeket fog átélni, amilyenekről még korai gyermekkorában, rablótól való félelmében sem álmodott.

Napokon át haladt az újoncokat szállító, hosszú teherszerelvény, végig a cseh hegyek vasútjain, majd német területen. A fiúk méltán láthatták lebombázás előtt a hatalmas drezdai pályaudvar vágány-erdejét; áthaladtak a már részben romos berlini vasúti csomóponton. Azután már csak az észak-német síkság végtelen kilométerei

Bercsenyi László ezredes

következtek hideg, egyhangú esőkkel, hideg szelekkel, melyek szakadatlanul nyikorgatták a marhavagonokat. Közben hol légiriadó miatt vesztegeltek a pályán, hol valamiféle forgalmi akadály miatt időztek órák hosszat, hiszen ők - kiképzendő újoncok - nem voltak extra sürgős szállítmány, mint a lőszeres vonatok vagy a frontra igyekvő, harcokcsikkal megrakott szerelvények.

Amilyen váratlanul indultak el Párkányról, olyan váratlanul érkeztek meg. Egyik reggel arra ébredt, hogy a vagon nem nyikorog, csendesesen áll. Voltak, akik keveset aludtak, a mondták, hogy valamikor éjfél után állt meg a szerelvény, azóta nem mozdult.

Hamarosan zörögtek a vagon tolóajtáján.

– Ébresztő! Sorakozó! Kiszállunk.

A tisztos továbblépett, hallották, hogy a következő ajtón is zörget s szól.

Egymás után ugrottak fel a szalmáról, kapták össze magukat hirtelen, majd ugráltak le sorban a vagonból. Kint már mind nagyobb csoportokban gyülekezett a zászlóalj, a többi csapat. Az egész ezred megérkezett ezzel a szerelvényel.

A vasúti megálló hosszú rámpája mutatta, hogy ez valamiféle gyülekezőhely, ahol nagy csoportokat, sok harci eszközt hoznak-visznek. Péter később azt is megtudta, hogy valamiféle harcokcsizó táborba kerültek, de se harcokcsit, se na-

gyobb egységeket nem látott mozogni; bizonyára azért, mert ami embert és harci gépet a hitleri birodalom ki tudott állítani, azt kivitte már a nyugati frontra; így kongó kaszárnyák, üres rámpák maradtak csupán.

Égész nap a kirakodással bajlódtak, meg azzal, hogy a kb. egy kilométerre fekvő kaszárnyába siettek, elfoglalták a kijelölt körzetet, majd az „öreg katonák” meg a tisztetek segítségével összeállították a tanulmányi anyagot: két darab éppenhogy üzemképes harcocsit, egy kistankot, mely a kiképzést szolgálta. Több ezer embernek ez a három „hadieszköz” jelentette a fegyverzetet.

Mindez mutatja, hogy az egész nyugatra evakuálás csupán csak őrült vergődés és porhintés volt, kapkodás a Szálasi-féle hadvezetés részéről, mely vakon és elvetemülten, még az utolsó pillanat után is vitte ki a magyar fiúkat - tényleges újoncokat és leventéket - Németországba, hogy ott ontsák véréüket a náci érdekekért. Szerencsére a hadieszközök hiánya, a nyugati szövetségesek gyors előretörése nem tette lehetővé a frontra küldést, így a kiszállított sok ezer fiatal nagy része tűzharc nélkül került fogságba, más, szerencsésebb esetben átállt a szövetségesek oldalára, segítve azok küzdelmét a fasizmus legyőzésére, a béke helyreállítására.

Péter és egysége az utóbbi csoportba tartozott, mivel az egység parancsnoka, Bercsényi László páncélos ezredes volt annyira bátor és önálló, hogy nem bujtatta katonáit német mundurba, hanem a repülőkről lelőtt angol katonákkal együtt elébe ment a nyomuló seregeknek, és a felfegyverezett újonc-ezredét átvállalta a szövetségesek oldalára. Nem volt ez kis dolog a nagy háborúban a főtiszt részéről, mert előzőleg nagyon zavaros idők és parancsok jártak a Bergen harcocsizó táborba telepített ezredre. Néha úgy tűnt, hogy a háború végének zűrzavarában – 1945. március végét írta a naptár – fejtelten menekülésbe kezd a magyar csoport, miközben az angol sereg 10 – 15 kilométerre haladt a táboruk felé.

A tábor körül gyanús csoportok cirkáltak: németek, fekete ruhás, halálfejes sapkás brigádok állig felfegyverkezve. A légénység egyes tagjai tudtak olyan parancsról, szóbeszédről, hogy Hitler elrendelte az országban található idegenek likvidálását. Ezt ugyan nem hirdették ki, senki sem tudta ellenőrizni, de nem is cáfolták meg.

A katonák akár bizonyítéknak vehették, hogy az ezredes úr parancsára a magyarok-lakta kaszárnya bejáratát megerősítették: nagy betontömböket raktak le eléje, hogy járművek, tankok vagy más nehéz fegyverek ne tudjanak benyomulni. S végezetül a szűk bejáratnál szemben gépágyút állítottak fel, mely akár tankelhárító fegyverül is szolgált. Közben a légénységet puskákkal és lőszerrel látták el.

Közben folyt az előírt kiképzés, melyet gyakran megszakított a légiriadót jelző sziréna hangja, a tábor körül röpködő gépek ugyan lövöldöztek, de nem bombáztak. Mikor erősödni kezdett a lövöldözés, az ezred néhány napra kivonult a közeli erdőbe, de mivel ott sem voltak biztonságban, hamarosan visszatértek a kaszárnyába.

Így folyt Péter élete egészen április elejéig, amikor még nehezebbé vált a helyzet. Egyre tovább növekedett az angol légierő tevékenysége, bombázógépek húztak

kelet felé a német főváros irányába, erősen növekedett a szövetséges légierő támadása: dübörgő óriásgépek, kíséretükben vadászokkal bukkantak fel a legváratanabb pillanatokban és irányokból.

Egyszer azután az irtózatos fegyverzajban összehívták a legénységet a főépület alagsorába. Közölték, hogy az előző éjjel az ezredes és kísérete átment a vonalakon, megállapodott az angol szövetséges erőkkel, hogy az egységet brit parancsnokság alá helyezik, és őket segítik céljaik elérésében. A németek tűzparancsát megtagadták.

A legénység legtöbb tagjának arcára erre a kijelentésre nagy bizonytalanság ült ki. Nem értették a fiúk, hogy most ez mit is jelent; nem tudták azt sem, hogy miképpen fognak viselkedni az előnyomuló angol fegyveresek, hogy mi lesz a dolguk, milyen lesz a sorsuk ebben a hazától távoli, összeomlott országban.

Számítalan kérdés adódott, de ezekre nem érkezett válasz.

Hamarosan minden katonának adtak egy karszalagot, hogy azonnal varrja fel a köpenye bal ujjára. A pincéből felmentek a körletbe és kinéztek az ablakon. Néma csend honolt a kaszárnya körül, most a repülőgépek sem szeltek át a légeret, ágyúlövések pedig csak igen távolról morajlottak. Tényleg történhetett valami...

Így éltek teljes egy napig. Az újoncok a szobákban társalogtak, és már szinte meg is fedelkedtek a háborúról (óh, boldog és feledékeny ifjúság!), amikor egyszerre hatalmas motorzajt hallottak. A zaj mindjobban erősödött, végre előtűnt az első óvatosan haladó fegyverszálló harckocsi orra, majd láthatóvá lett az egész tömzsi, hatalmas test. A gép harci készültségben, lassan kúszott előre, géppuskái jobbra-balra köröztek, torna lezárva.

A pillanat felejtethetetlen a jelenlévők számára, mikor észlelték, hogy a gép lassan gördül be az udvarra, a kiképző térségen megáll, fegyvereit pedig lassan a kaszárnya legénységi ablakaira irányozza. Azután jött a többi gép: óvatos biztosítással felsorakoztak a térségen. Egész harckocsiezred szállta mag laktanyájukat.

Csak egyetlen lövésnek kellett volna eldőrdülnie az ablakokból, hogy nyomban izzé-porrá zúzzák az egész kaszárnyát ezek a nagy tűzerejű, hosszú harcokban kipróbált, füstös, terephálós tankok. A fiúk érezték, hogy ilyen helyzetben nincs tréfa, és pillanatnyi véletlenül múlhat ezredük élete.

De szerencsére nem történt provokáció. A háborzongató pillanat elmúlt, a kocsikból kiszállt a géppisztolyos személyzet, s a fiúk karszalagjukkal üdvözölni siettek az érkezőket. Hamarosan megjelent egy angol ezredes, előkerült a tolmács, egy karpaszományos őrmester, s a brit törzstiszt beszélni kezdett:

- „Katonák! Barátaink! A Montgomery-féle angol expedíciós hadsereg nevében üdvözöljük önöket! Csapatunk elérte a Bergen-Celle-Hannover vonalat, és győzelmesen nyomulunk előre kitérített céljaink irányában. Önök jól tudják, hogy a mi célunk nem egyéb, mint legyőzni a hitlerista barbárokat, és befejezni ezt a szörnyű világháborút. Az önök parancsnokától, mister Bercsényi ezredestől tudom, hogy ezredük segít nekünk ebben. Segítségre szükségünk van, persze nem a harcban, ezt

majd elintézzük magunk, hanem az utánpótlás, a lakosság ellátása, a közelben levő koncentrációs tábor védelme és biztosítása érdekében. Az említett táborban sok a halott; rengeteg beteg és leromlott állapotú embert szabadítottunk fel, ezeknek segítségre van szükségük. A halottakat el kell temetni, a betegeket kórházba fogjuk szállítani, a még bujkáló bűnösöket fel fogjuk kutatni. Az önök dolga lesz az élelmiszerek szállítása, a raktárak kezelése, a környéken elszórt lőszer, fegyverek összegyűjtése és megsemmisítése; a betegek szállítása és védelme. A táborban veszedelmes tifuszbetegség ütötte fel a fejét, az emberek százával hullanak naponta, gyors intézkedésekre van szükség. Fertőtlenítőre, betegszállítókra stb. stb. Őszintén meg kell mondani önöknek, hogy igen veszélyes munkáról van szó, mert e betegség nem kímél senkit; rengeteg a tetű, mely fertőz, ki vannak téve életveszélynek. Mi számítunk az önök önfeláldozására, arra, hogy ebben a munkában segítenek az angol hadseregnek. A mai naptól kezdve önök angol parancsnokság alatt dolgoznak, mint katonák, olyan ellátást kapnak, mint a mi harcosaink, olyan fegyelmet és tettekézségét kívánunk meg, mint a brit harcosoktól.

És még egyet. Ha az itt álló legénység között valaki úgy érzi, hogy nem kíván az angol hadsereggel együttműködni, az szóljon; mi ezt is megértjük. Elvisszük hadifogoly-táborba, ahol a nemzetközi jog alapvető szabályai érvényesek mindenkire.”

Senki sem jelentkezett, így az ezredes megköszönte a figyelmet, megelégedetten lelépett a számára odahelyezett emelvényről, és integetve elvonult.

A magyar tisztek és tisztetek azonnal sorakoztatták a legénységet, századokba rendezték s akkor előlépett Bercsényi úr.

Péter jól ismerte Bercsényi László ezredest. Az összes tiszt között őt tartotta a legrendesebb, legvonzóbb embernek. Az ezredes úr gyakran járt a közlegények között, elbeszélgetett velük, figyelmesen meghallgatta a katonák jelentéseit, és - csodák csodája - válaszolt is rá, ebből a válaszból Péter megértette, hogy figyelt a szavakra.

Nagyon tetszett a fiúknak Bercsényi ezredes szóhasználata, megszólítása.

- Hogy vagy magyarom? Mi újság magyarom?

Ilyenkor úgy csillogott az öregúr szeme, hogy abból mindenki kitalálhatta, hogy ezek a szavak nem frázisok a szájából, hanem a szeretet, a magyar nép tisztelete, az egyszerű emberek iránti vonzódás a nagyhatalmú ezredparancsnok részéről.

Bercsényi László ezredparancsnok még rokonszenvesebb lett Radics szemében, amikor – mint ezredküldönc – kicsit bővebben megismerte a bergeni magyarok, az ezred 1042 katonája átállásának részleteit.

A dolog azzal kezdődött, hogy Bercsényi úr megbízható tisztjei segítségével a németek elől elrejtette a tábor közelében lelőtt szövetséges repülőgépek ejtőernyővel földet érő harcosait.

Angol és amerikai pilóták és más katonák kerültek a bergeni táborba. Az ezredes

parancsára magyar katonaruhába öltöztek, hogy ne találják meg őket a német ellenőrző tábori csendőrök. Gyors, magyar vezényszó-tanfolyam kezdődött részükre, s hamarosan tűrhetően mondták (és megértették) a „balra át”, „jobbra át”, „díszmenet”, „puskával tisztelegj” stb. vezényszavakat.

Egy napon megjelent egy német táboricsendőr-különmény, ellenőrzésre. A magyar ezredet sorakozatták, közte a magyar ruhába öltözött angol és amerikai légi személyzetet, akik közben kackiás, jól pödörhető „magyar” bajuszt növesztettek.

Elhangzottak az obligát vezényszavak, az ezred mintaszerűen végezte alaki gyakorlatait, hiba nem volt. A besúgók (mert sajnos besúgás történt) felsültek. A sasszemmel figyelő hitleristák dolguk végezetlenül vonultak el. Nem találtak „idegeneket”. Így az elrejtett és később az átállásnál felhasznált szövetséges repülők megmenekültek a német megtorlástól, mely – mint tudjuk – többször előfordult azidőben. Az ezredes bátor tette pedig segítette a magyarok iránti bizalmat.

A fenti eset akkora bizalmat ébresztett az angolokban a magyarok iránt, hogy amikor az előnyomulásnál a szövetségeseknek minden harcosukra szükségük volt, a bergeni táborban felállított szövetséges parancsnokság épületét magyar fegyveres katonák őrizték. Ebből a célból a rendelkezésre álló Turán és Toldi magyar harcokcsik – angol üzemanyaggal feltöltve – magyar legénységgel járőröztek a katonai tábor körül, hogy távol tartsák a közeli erdőkben kóborló fegyveres SS és egyéb hitlerista csoportokat.

Bruck Edith, egy kárpátaljai kereskedő akkor 12 éves kislánya – ma Olaszországban élő magyar író nő – 1944 nyarán vagonba került, és Németországba, Dachaubába deportálták. Onnan télen, különböző légerek után valószínűleg 1945. januárban Bergen-Belsen táborba került. Ki téged így szeret című visszaemlékező könyvében az alábbiakban vall a Bergen- Belsenben történekről:

„Öt hét (gyalogos út – szerk) után végre megérkeztünk Bergen-Belsenbe... Abból a kevés nőből aki a mi csoportunkból még élve maradt, a táborban napról napra meghalt néhány. A tábor élőkkel, halottakkal, betegekkel, tetvekkel volt tele. Már csak ezek az undorító tetvek hiányoztak, amelyek kiszívták utolsó csepp véretem is. ...A társaim közül, akik túléltek a borzalmas menetelést, sokan hirtelen meghaltak itt, a táborban. Eliz (Edith nővére) és én segítettünk a többieknek a tetűvadászásban, mert tetvek terjesztették a tifuszt. Állandóan hasmenésünk volt.

Éjszaka hallottuk a repülőket, egyre több jött, tilos volt kimenni a barakkokból, ahol egymás hegyén-hátán szorongtunk, egyre többen. Mikor repülőbúgást hallottunk, hisztériásan kiáltoztunk: „Szabadok vagyunk.”

A tábor valóságos pokolnak tűnt; több volt a halott, mint az élő... Az enivaló egyre kevesebb lett, a halottak és a tetvek száma egyre nőtt. ...Nem tehattunk egy lépést sem, hogy ne tapossunk egy halott vagy haldokló arcába. Éjszaka éreztük, hogy megmerevedik egy-egy barátunk teste, akivel este még beszélünk. A mi ötös sorunkban Eliz volt és én, meg egy anya két lányával. Egy éjjel az anya meghalt.

Az egyik lány nem akart enni, azt mondta, anyja éhen halt, és neki nem megy le több falat a torkán. Lassan megőrült, nővére meg éhen halt.

1945. április 15-én reggel appelra sorakoztunk, mint mindig. Órákig álltunk sorban, de a németek nem jöttek, hogy megszámoljanak... Egyszerre kitört belőlünk a kiáltás: nincsenek már németek... szabadok vagyunk... Azután autókat hallottunk közeledni... a láger kapujához tódultunk... Egyszer csak khaki-egyenruhás katonák jöttek, nem németek voltak.² Azután vöröskeresztes autók jöttek... Élünk, élünk – sírtunk. Kórházba kerültünk.... Magyar katonákat is láttunk, a konyhán dolgoztak... Felkeresték a magyar zsidókat, hogy beszélgessenek egy kicsit. A születésnapomra egy csokor orgonát, cukrot és kenyeret hoztak.... És máskor is, ha tudtak.”

Radicsék százada olyan beosztásba került, akik a koncentrációs táborba mentek a betegek vizsgálatához és kórházba szállításához. Egy részük fertőtlenítő brigádban dolgozott, és feladatuk az volt, hogy minden ott található élő embert DDT-vel fertőtlenítsenek. Kiderült, hogy a barakkoktól kezdve a sürgönydrótig minden egyaránt fertőzött, még a kapu fölött éktelenkedő tábla is, amelyre kiírták a világszerte hírhedtté vált jelmondatot: „Arbeit macht frei!” Tudjuk, hogy sok csalásuk között ez volt a legorocátlanabb, mellyel ámították a szerencsétlen foglyokat.

Péter és egy bajtársa egy angol orvossal együtt brigádot alkottak, és elindultak a barakkok felé, hogy szemrevételezzék a betegeket. Munkájuk nehéz, veszedelmes és szörnyű volt. Úgy kezdték, hogy bementek a betegek barakkjába, ahol rengeteg ürülék, penetráns szag, légy fogadta őket. Az orvos odalépett a kétemeletes ágyakhoz, és megtekintette a benne fekvő embereket. Ha úgy látta, hogy él, meggyógyítható, akkor hordágyra emelték, kivitték a szabadba, majd elszállították a közelben épített sátorba. A ruhát egy nagy ollóval levágták róla, megfürdették és lágy, meleg pokrócba csavarták. Utána mentőautóval egy közeli kórházba szállították.

Péter és bajtársa a szörnyű látványtól, a rettenetes büztől ájuldozott, de tartaniuk kellett magukat. Emberletről volt szó, mert minél kevesebb idő alatt végzik el munkájukat, annál több ember kaphat segítséget. Az angol orvosok és a magyar szanitécek 82000 foglyot evakuáltak.

Tizenhat féle nemzet emberei szenvedtek a lágerben. Voltak franciák, németek, olaszok, jugoszlávok, lengyelek, norvégek, dánok, csehek, oroszok, de angolok és amerikaiak is (pilóták). Sok magyar zsidó is sýnlódott a táborban, főképpen erdélyi magyarok, akik beszéltek a katonákkal. Nem értették, hogyan kerültek oda.

A betegszállítás nehézségei mellett még meg kellett küzdeni azokkal a táborlakókkal – magyarokkal – is, akik elfogadható állapotban voltak, jobb helyzetben, mint a barakkokban fekvő betegek, mégis azzal zaklatták a fiúkat, hogy őket vigyék a kórházba. Ezért jutalmakat ajánlottak fel, komoly értékeket is. Péter megértette, hogy ezek is aggódtak a sorsukért, és hamar szerettek volna jó körülmények közé kerülni. De mások rovására? A súlyos betegek helyett? Persze nem vállalkozott ilyesmire, jó lelkiismerete ettől távol tartotta.

A tábor felszámolása, a betegek, az összes táborlakó elszállítása 15–20 nap alatt

megtörtént, majd lángszórókkal semmisítették meg a fertőzött területet, az épületeket és más tárgyakat.

Péter már a harmadik nap belázasodott. Hastífuszt kapott, mely ennek a betegségnek enyhébb, de nem kevésbé kellemetlen formája. Nem törődve a saját bajával dolgozott tovább. Fiatal és erős szervezete birkózott a kórral. Nem gyengült le lényegesen, csak kellemetlen volt az állandó latrinára szaladgálás. Ez azonban nem volt feltűnő, mert a foglyok is szaladgáltak eleget, kivéve azokat, akik az ablakba ülve végezték el dolgukat. Előfordult.

Az a három hét, amit Péter és százada a láger felszámolásával, a betegek elszállításával, a holtak temetésének látványával töltött, nyomot hagyott lelkében egész élete során. Sokáig álmában is megjelent a kép: az ónszínű ég alatt füst által ködössé vált sivár táj, körülötte fekete fenyők, belül a fabarakkok, a drótkerítés csonkjai és szétvágott lógó darabjai, elszórt SS-egyenruhák és acélsisakok, rongyok, löszeres ládák, szél által hajtott papír- és rongydarabok mindenütt. És emberek: élők, a holtak merev tömegei egymáson, mint a fahasábok. Ahogy a nap kisütött az áprilisi égen, zümmögve előjöttek a döglegyek, és követelték részüket az enyészetből.

Mindenfelé hangok és zajok, fölöttük Gólya típusú repülőgép köröz alacsonyan, látszik, hogy filmeznek. A földön markológépek nagy gödröket ásnak a holtak részére. Időnként összegyűlik és morajlik a tömeg, felzúg, ha egy-egy bűnöst találnak. Az angol katonák minden erőfeszítésére szükség van, hogy kimenekítsék a törvényes eljárás számára. Nem mindig sikerül. Mindez pokoli látvány. Távoból robbanások hallatszanak. Az egyik magyar század végzi az elszórt és összegyűjtött löszerek megsemmisítését. Égetik a szemetet, a gránátokból kiszertelt lőport.

Ahogy a hetek múltak ezzel a veszélyes és gyötrelmes munkával, a betegeket szállító magyar katonák és angol orvosok is egyre fáradtabbak, kimerültebbek lettek. Radics és bajtársa csoportjában már a harmadik orvost kellett leváltani, mert kidőltek, súlyosan megbetegedtek.

Sajnos a magyar szanitécek ebben az időben még beszélgetni sem tudtak orvosaikkal, mivel azok nem tudtak németül, aztán lassan megtanultak fontos kifejezéseket, főleg a yes meg a no szavakat, hogy vigyék a beteget, illetve már menthetetlen.

Munkájuk vége felé egyik délelőtt magas rangú brit tiszt érkezett a fürdető sátorhoz, éppen amikor Péterék beteggel érkeztek oda. A tolmácsként beosztott karpaszománys őrmester odaszólt:

- Most hallottam az őrnagy úrtól – mutatott tisztre –, hogy vége felé jár a tábor kiürítése, ma, de legkésőbb holnap végzünk a betegek kórházba szállításával.

- Akkor mi is elvonulhatunk a szállásunkra? – kérdezte Radics.

- Ma még biztos nem – válaszolta az őrmester –, maradt még egy barakk egészen hátul, a kerítés mellett – mutatott a tábor nyugati végén levő térségre, a nagy tömegsírok melletti területre.

- Mi azt hittük, hogy az a barakk üres – szólt Hegyi Zoltán, a másik egészségügyi. Körülötte teljes a némaság.

- Az nem üres, folytatta a tolmács, csak súlyos betegek maradtak, a többiek előbbre húzódtak, közelebb a konyhához.

Csoportjuk, tudomásul véve a dolgot, lassan elindult hordágyakkal, fáradt léptekkel az egyre mélyebbre bukó nap irányába.

Hamarosan odaértek a jelzett barakkhoz. Olyan volt, mint a többi, fából készült ócska épület eső marta tetővel, piszkos, kicsi ablakkal. A bejárat előtt szeméttömeg, tarka rongyok, elhajlított konzerves dobozok heverték olyan mennyiségben, hogyha be akartak menni, előzőleg szabaddá kellett tenni a bejáratot.

Hamarosan lapátot, vesszőseprűt kerítettek, és megtisztították a környéket, hogy majd visszafelé a hordágyal ki tudjanak haladni a keskeny ajtón.

Az épület belső folyosójára érve éktelen bűz, legyek tömege, vagyis a szokott, de talán még annál is szörnyűbb környezet fogadta a belépőket. Orruk, szájuk elé nedves kendőt kötöttek.

A fapadlós, nyirkos folyosó két oldalán nyitott ajtajú szobák helyezkedtek el, ezekben emeletes ágyak sorakoztak kétoldalt.

Az első szobába lépve csend, csupán légyzúgás hallatszott a levegőben. A szoba félig üres, egyik-másik ágyban mozdulatlan, néhol nyögdecslő férfiakat láttak.

A fiatal orvos figyelmesen nézte a fekvő testeket, mögötte Péterék látták, hogy feltűnően soványak, erőtlének.

- Kik lehetnek ezek a szerencsétlenek? – szörnyedt el Hegyi honvéd, felelet azonban sehonnan sem érkezett.

Néhány pillanat múlva a katona hangját hallva a szoba egyik ágyában valaki megmozdult, kissé felemelkedett, alig hallható hangon, de magyarul szólalt meg:

- Istenem, katonák. Magyar katonák. Hé... kicsodák maguk?

A két honvéd odasietett az erősen beesett arcú, de láthatóan fiatal férfihoz.

- Maga magyar? - kérdezte Hegyi.

- Magyar? Persze hogy magyar. Pesti cipészsegéd vagyok a Dohány utcából.

- Pesti? Pesti? – szólt Péter, - De hiszen úgy tudom, hogy a fővárosból nem hoztak ki embereket Németországba.

- Ezt nem tudom, - válaszolta a beteg - én munkaszolgálatos voltam, és ahogy a front haladt, hajtottak egyre nyugatabbra. Végül itt kötöttük ki Bergen-Belsenben, még valamikor januárban.

Közben odaérkezett az orvos, megnézte a fiatalembert s intett, mire gyorsan levetkőztették, meleg, puha pokrócba csavarták és vitték a fürdőszórába.

Már hatodszor fordultak oda-vissza a szörnyen szennyes barakkból, mikor az utolsó kis hálószobába értek. Az orvos ment elől, nézegette a mozdulatlan embereket, megtapintotta pulzusukat, és egyre csak szomorúan legyintett.

A katonák mentek utána a hordágyal, hátha mégis találnak valakit, akiben még pislákol az élet.

Péter közben nézelődött. Elöl, az egyik emeletes priccs második fekvőhelyén

lelógó kezét pillantott meg. Úgy vette észre, mintha a kéz ujjai megmozdultak volna.

- Ott az él még! - kiáltotta, mire az orvos, aki a magyar szöveget nem értette, de a szokatlan hangot érzékelte, hozzálépett és lehajolt a fekvőhöz.

A két katona izgatottan tipródott körülötte. A doktor megfordította a testet, ekkor láthatóvá vált a beteg férfi arca.

Péter felordított:

- Hiszen ez Arnold! Arnoldkám, kedves kollégám, - hajolt le a beteghez, mire Hegyi megkérdezte:

- Honnan ismered őt?

- Együtt dolgoztuk Pesten, egy előkelő divatszalonban.

Az orvos közben alaposan megvizsgálta a csendesen fekvő férfit, majd lemondóan legyintett: no.

- Doktor - hajolt az orvoshoz Radics -, nézze jól meg, hiszen ő az én kedves munkatársam.

Az angol értetlenül nézett, hiszen egy szót sem értett a szövegből, azonban látta a katona felindulását. Hallgatta a pulzust, majd az ujjával mutatta – ilyen pici.

Hegyi honvéd elszaladt a tolmácsért, s megállapodtak, hogy a férfit beviszik a kórházba. Hátha csoda történik.

Volt olyan nap, hogy Radics Péter kétszer is benézett Arnoldhoz. Megállt a betegágynál. Nézte a csövekkel teletűzdelt, vézna testet. Az egyik délután Arnold egyszer csak kinyitotta szemét, és megismerte barátját.

- Péter? – kérdezte nagyon halkán; a katona odahajolt hozzá, és pár szót beszélgettek. De a beteg szavát nem lehetett megérteni. Azonban a pokróc alól előhúzott egy papírba csomagolt valamit, átnyújtotta volt kollégája kezébe.

Radics eltette. Majd miután barátja nemsokára elhunyt, kibontotta a papírt és töredezett fényképet vett elő belőle. Egy kis családot ábrázolt a kép: három kisgyereket, egy asszonyt, és jól kivehetően még, bár elmosódottan, kollégája arcát.

Családja képét őrizte a beteg, s adta oda nyilván abból a szándékból, hogy egyetlen kincsét vigye haza övéhez.

Radics Péter ezerezküldönc 1945. május hó 8-án délután az angol-magyar parancsnokságon megtudta, hogy a német seregek feltétel nélkül megadták magukat. Wilhelm Keitel vezérezredest, az O.K. W. (német véderő) főparancsnokát este 0.0 órára behívták a szövetségesek berlini központjába, ahol is aláírta a megadásról szóló okmányt. Másnap reggel 8 órakor a Bercsényi ezred I. százada, valamint egy angol század fegyveresen sorakozott a volt koncentrációs láger főbejáratánál, és rövid beszéd után háromszoros díszlövést adtak le a hitleristák fölötti győzelem alkalmából. A második világháború véget ért.

Ami nem sikerült Horthy Miklósnak – a szövetséges seregekhez való átállás –, az sikerült Bercsényi Lászlónak és ezrede katonáinak. A győztes hadseregek oldalán fejezték be ezt a szörnyű világégest.

Uferné Sárközi Ágnes

KISISKOLÁS ÉVEIM JÁSZBERÉNYBEN

Nézegetem tablóképeim, tanáraim, osztálytársaim fényképeit, az aláírt nevekkal. Vannak, akik nevét el se kell olvasnom, vannak, akikre már csak nehezen emlékszem, de elolvastván azokat, lassan ismerősek lesznek. Ha viszont most találkoznék velük, nem tudom, megismerném e mind. Vannak olyanok, akikkel kapcsolatban csak halvány emlékfoszlányok lebegnek előttem, de vannak egynéhányan, akikkel közös élményeim is maradtak, akikkel életemben később is találkoztam. Egyszer előfordult már az is, hogy valakitől meg kellett kérdezmem, ki vagy.

Majd tovább nézem azokat..... és ott vannak tanárnőim és tanáraim tablóképünk felső sorában, azok az egyéniségek, akik az oktatás, a nevelés művészei voltak, akiktől a szellemi színvonalat kaptuk, amit akarva-akaratlan vittünk tovább életünk folyamán, amiért néha irigyeltek is bennünket. Valaha biztosan ők is egy előbbi generáció tanítványai voltak, olyanoké, akik lelkesen adták tovább, amit ők kaptak neveltetésük ideje alatt. Egy kis csapat áll most össze előttem a tanári karból, felsorolom őket, kihagyva azt, hogy milyen szakosok voltak, de fejet hajtvva szorgos munkájuk előtt.

Az Állami Általános Leányiskola tablóképein (1948-1956 között): Szombatfalvi Béláné, Blénessy Jánosné (Dóci néni), Bóna Antalné, Szűcs Béla igazgató úr, Frajka Mária osztályfőnök, Detki Kálmánné, Várszegi Mártonné, Tóth Vincéné, Váradai János, Varga Edit, Balogh Jánosné, Gedei Józsefné és Redler László láthatók. Mindegyiküknek köszönhetek (ünk) valamit de nem lehet azt már annyira részletezni, mit és mennyit. Ha most mégis jobban kiemelném valamelyiküket, azt csak amiatt teszem, mert valami miatt jobban emlékezetembe íródtak, mert saját érdeklődésem alakulását egy idő után már az is befolyásolta, melyik tanárom, tanárnőm által képviselt szakterülethez vonzódtam annak idején jobban.

Az Állami Általános Leányiskola (Központi, a későbbi Székely Mihály Iskola)

Mielőtt ide kerültem, 2-3 évig testvéreimmel a Zárdába jártam a katolikus óvodába, amit egy Fidencia nevű óvónéni vezetett. Itt tanultunk meg zenekíséret mellett egy tucat mikulás- és karácsonyváró éneket, amit még gyerekeimnek is továbbadtam, és amit majd ők is meg szeretnének őrizni. Már most kértek arra, hogy ne felejtsem felírni nekik. Itt tanultunk meg nyugodtan ülni, figyelni és szót fogadni, itt tanultunk meg válaszolni, ha kérdeztek, itt hallgattunk mesefelolvasást, és tapasztaltuk meg először a közösséget. Ötéves koromban pedig földig érő, világos, könnyű, lenge